

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Jaanus Vogelberg

Lugejate arusaamad Telegram.ee-st kui alternatiivmeedia väljaandest

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Marko Uibu, Mag.

Tartu 2016

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad.....	6
1.1 Alternatiivmeedia rahastus – kuidas jääda sõltumatuks.....	7
1.2 Konspirituaalne maailmavaade alternatiivmeedias.....	8
1.3 Peavoolumeedia vastase skepsise põhjused.....	9
2. Uurimismeetod ja valim.....	13
3. Tulemuste analüüs.....	17
3.1 Mis paneb lugejaid Telegrami rahaliselt toetama.....	17
3.2 Telegrami vastu usaldust tekitavad tegurid.....	22
4. Järeldused ja diskussioon.....	31
5. Kokkuvõte.....	36
6. Summary.....	38
7. Kasutatud allikad.....	40
8. Lisa.....	43

Sissejuhatus

Käesolev bakalaureusetöö uurib lugejate arusaamu Eesti alternatiivmeedia portaalist Telegram.ee (edaspidi Telegram). Telegram on töö kirjutamise ajaks (2016 mai) tegutsenud juba enam kui kolm aastat. Oma tegutsemisaja jooksul on Telegramil olnud tõususi ja mõõnasid, väljaanne on kogenud rahalisi raskusi ja talunud peavoolumeedia kriitikat (Postimees 2016). Ometi on Telegram siiani säilinud.

Telegram on väljaanne, mis soovib olla rahastatud pigem lugejate poolt (Telegram, 2013). Töö püüab välja selgitada, mis on lugejaid motiveerinud Telegramile raha annetama või pannud toetamist kaaluma. Lisaks uurib töö seda, mida toovad lugejad välja Telegrami usaldamise põhjustena. On selge, et väljaanne, millel on tekkinud arvestatav lugejaskond, on mingil määral lugejate usalduse ära teeninud. Näiteks Facebookis on Telegramil ligi 50 tuhat meeldimist, üle kahe korra rohkem kui Eesti Ekspressil.

Eestis pole seni olnud tähelepanuväärset Telegrami stiilis alternatiivmeediat viljelevat väljaannet. Seetõttu on Telegram pidanud hakkama saama ka väheste ressurssidega ja on nn “põlve otsas” tehtud väljaanne tänaseni. Telegram pole ka päris täpselt määratletav väljaanne - tal on nii alternatiiv- kui peavoolumeedia tunnuseid. Käesolev töö selgitab muuhulgas ka seda, kuivõrd näevad lugejad Telegramil tõsise ajakirjanduse tunnuseid.

Telegrami iseloomustab omalaadne kahetisus - ühelt poolt vastandatakse ennast peavoolumeediale, teisalt on paljuski üks-ühele võetud üle selle toimimisloogika. Kui võrrelda näiteks Telegrami veebilehe ülesehitust suurte peavoolumeedia portaalidega nagu Delfi ja Postimees, on sarnasused näha juba teemade rubriikideks jaotamise viisis. Samuti on Telegramis palju sensatsionalismi. Samas on alternatiivmeedia juba algusaegadest olnud seotud sensatsionalismi ja popkultuuriga, vastandudes peavoolu tõsidusele (Hartley 2008: 681).

Kui öelda, et Telegram on alternatiivmeedia (mis võib tunduda esmapilgul ilmselge), tõstatub tegelikult rida küsimusi. Alternatiivmeedia defineerimine on näiliselt lihtne, muutub aga

komplitseerituks, kui mõiste tähendusse põhjalikumalt süüvida. See, mis on alternatiivmeedia mingil ajaperioodil, võib olla hilisema aja peavoolumeedia (Kenix 2011: 17).

Eestis on alternatiivmeediat üldiselt küllalt vähe uuritud ja eriti vähe seejuures nn *conspirituality* ehk eesti keeles konspirituaalsuse teemasid kajastavat meediat, milleks Telegrami võib pidada. Konspirituaalsus tähendab seda, et väljaande poolt kajastatavates teemades on kokku sulanud nn *new age*, st spirituaalne maailmavaade ja konspiratsiooniteooriad (Ward & Voas 2011: 103).

Eestis alternatiivmeedia suhtes läbi viidud uuringute vähesus on paljuski põhjustatud ka uurimismaterjali nappusest. Eestis pole sellist pikaajalist ja laia spektriga alternatiivmeedia traditsiooni kui näiteks USAs. Ka lähinaabruses Soomes on vaid üks tuntud säärane väljaanne, Verkkomedia, mis tegutseb internetis. Enne Telegrami loomist oli Eestis põhiliseks konspirituaalse info kanaliks Para-Web foorum (<http://www.para-web.org/>).

Para-Webi on uurinud Mari Suits oma 2012. aasta magistritöös "Vandenõuteooriad kui tõlgendussüsteem ja maailmapilt. Vaateid uuele maailmakorrale". Suits on kirjutanud ka bakalaureusetöö vandenõude mõtestamisest Eesti noorte hulgas pealkirjaga "Kusagil struktuurides on kallutatud jõud ehk vandenõuteooriate rahvapärane mõtestamine Eesti noorte hulgas", 2010. a. Mõlemad tööd jäävad siiski Telegrami-eelsesse aega. Suits on vandenõuteooriat kirjanduse põhjal defineerinud nii: "Vandenõuteoreetilise maailmapildi kohaselt ei ole kõiksuse ülesehitus suvaline, vaid sündmused toimuvad konkreetse mustriga järgi. Usk kindlasse disaini kannab endas kolme põhimõtet: miski ei toimu juhuslikult, miski ei ole nii, nagu see paistab, kõik on omavahel seotud." (Suits 2010: 7).

Telegrami teket võiks pidada sümboolseks hetkeks, kus vandenõuteoreetiline diskursus murdis Eestis peavoolu. Siin oli oluline roll internetil. Suits kirjutab oma magistritöös: "Niisiis võibki väita, et kaasaegsed vandenõuteooriad on tihedalt põimunud inimeste igapäevaellu, kuna nende põhiliseks elupaigaks on muutunud internet, millest on ühtlasi kujunemas Läänemaailma dominantseim infokanal." (Suits 2012, 10). Ka Telegrami lugejate kiire kasv on lahutamatult seotud tema paiknemisega internetis ja sellega kaasneva jagatavusega - Telegrami uudised hakkasid algelt levima Facebooki "jaga" funktsiooni abil.

Käesoleva töö põhieesmärk on uurida, millised on Telegrami lugejate arusaamad sellest väljaandest. Siinkohal tuleb märkida, et töö uurib nende lugejate arvamusi, kes vastasid Telegrami Facebooki seinal riputatud küsitlusele, ehk kes jälgivad Telegrami Facebookis. Telegramil on alates 2015. aasta juulikuust ka korra kvartalis ilmuv trükiversioon, mis on müügil erinevates Eesti kauplusekettides, kuid selle lugejate uurimine jäi käesoleva uuringu fookusest välja.

Töö kaks uurimisküsimust on esiteks "Mis paneb lugejaid Telegrami toetama?" ja teiseks "Mis loob lugejate jaoks Telegrami puhul usaldust?" Toetamise all on siin peetud silmas rahalist toetust. Nende uurimisküsimuste kaudu selgitasin välja seda, mis toob lugejaid Telegrami juurde ja hoiab neid seda lugemas ja ka toetamas. On tähtis rõhutada, et vastused näitavad vaid seda, kuidas lugejad Telegrami näevad, ja ei väida midagi Telegrami tegijate endi eesmärkide kohta.

Teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtade osas defineeritakse teoreetikutest lähtudes mõiste "alternatiivmeedia" ja antakse lühiülevaade alternatiivmeedia levinumatest rahastusmudelitest ja sõltumatuse ning objektiivsuse mõistete tähendusest alternatiivmeedia kontekstis. Lisaks antakse kirjanduse põhjal ülevaate mõiste "konspirituuaalsus" tähendusest ja rollist alternatiivmeedia maailmavaatelises kontekstis. Lõpetuseks antakse ülevaade sellest, mida teoreetikud peavad alternatiivmeedia puhul põhilisteks lugejate usaldust tekitavateks teguriteks. Tulemuste analüüsis keskendun sellele, mida on Telegrami lugejad Telegrami toetamise põhjustena ja Telegramis usaldust tekitavate elementidena välja toonud. Diskussiooni ja järelduste osa arutleb selle üle, kuivõrd produktiivseks uuring osutus ja milliseid väiteid võib uuringu tulemuste põhjal Telegrami lugejate motivatsioonide suhtes teha. Lisaks antakse hinnang ka sellele, kuivõrd õigustatud on Telegrami lugejate puhul rääkida konspirituuaalsest maailmavaatest.

1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

Antud töö on olemuselt pilootuuring. Kuna Eestis pole alternatiivmeedia valdkonda varem väga põhjalikult uuritud, on teoreetiliseks lähtematerjaliks valitud peamiselt välismaiste meediateoreetikute tööd. Eestis on alternatiivmeedia usaldamist vähe uuritud, kuigi teatud algus on tehtud. Mari Suits on oma magistritöös "Vandenõuteooriad kui tõlgendussüsteem ja maailmapilt: vaateid uuele maailmakorrale" (Suits, 2012) küll käsitlenud seda, miks peavoolumeediat Eestist ei usaldata, aga pole välja toonud seda, miks alternatiivmeediat usaldatakse. Selles pole aga midagi imelikku, sest esimene tõeliselt mõjukas peavoolumeediale vastanduv alternatiivväljanne Eestis - Telegram - polnud Suitsu töö avaldamise ajaks veel areenile tõusnud.

Esmalt defineeritakse käesolevas töös alternatiivmeedia neli üldisemat tunnusjoont. Ülejäänud teoreetiline materjal on valitud seose järgi uurimisküsimustega. Alternatiivmeedia rahastusmudeleid puudutav kirjandus annab tausta, millelt analüüsida Telegrami lugejatepoolset rahastust. Alternatiivmeedia objektiivsus ja sõltumatus kuuluvad Telegrami usaldamist puudutava uurimisküsimuse alla. Konspiritualse maailmavaate kirjeldus alternatiivmeedia puhul aitab teha kindlaks, kuivõrd nii Telegrami tegijad kui lugejad seda maailmavaadet jagavad ja kuivõrd paneb säärane sarnasus lugejaid Telegrami rohkem usaldama.

Viimaks on toodud välja teoreetikute nägemus selles, kuidas on omavahel seotud lugejate kasvav skepsis nii teaduse ja peavoolumeedia vastu, sh kuidas skepsis ühe vastu suurendab skepsist ka teise vastu. Telegrami paljud teemad on otseselt suunatud peavooluteaduse konsensuse vastu (näiteks lameda maa teooria propageerimine, alternatiivmeditsiini ideede levitamine jpm). Samas ei vastandu Telegram teadusele kui sellisele, vaid seab kahtluse alla konsensuse ja ärgitab lugejaid kahtlema.

Alternatiivmeedia tunnusjoontena on Atton (2003: 267) toonud välja:

- a) selgelt väljendatud (poliitilise) positsiooni ja seisukoha, sotsiaalse vastutustunde, mis vastandub peavoolumeedia "objektiivsusele" ja neutraalsusele
- b) rõhu pealtnägijate ja tunnistajate kirjeldustele sündmustest ja seega allikatele suurema rolli

andmise, kui on tavaks peavoolumeedias

c) tabloidmeedia stiili ülevõtmise ja muundamise "radikaal-populistlikuks" ajakirjanduslikuks stiiliks

d) kollektiivse ja anti-hierarhilise struktuuri, kus pole kindlaid, spetsialiseerunud ametikohti ja põhimõtteks on inklusiivsus - iga kodanik võib olla põhimõtteliselt ka ajakirjanik

1.1 Alternatiivmeedia rahastus – kuidas jääda sõltumatuks

Alternatiivmeediat peetakse tihti nõ "puhtaks", sõltumatuks korporatiivsetest huvidest. Põhjalikumal vaatlusel ilmneb aga enamuse alternatiivmeedia puhul, et nende rahastusmudelid on keerulisemad ja mitmekesisemad. Igasugune alternatiivmeedia paikneb paratamatult kapitalistlikus globaalmajanduses ja on sunnitud vähemal või rohkemal määral selle toimeloogikaga kohanema.

Alternatiivmeedia kõige "puhtamaks" viisiks ots-otsaga kokku tulla on peetud lugejatepoolset rahastust annetuste läbi (Kenix 2011: 172). Reklaamide kasutamisel varitseb oht muutuda reklaamiandjate ärihuvidest sõltuvaks. On ka arvatud, et reklaamide kasutamisest ohtlikumgi on olla sõltuv mõne fondi toetusest, kuna reklaamiandjad mõtleavad vaid sellele, kui palju nende reklaame loetakse-klikitakse ja ei sekku väljaande sisusse, fondid ja suurrahastajad võivad aga hakata soovima aktiivselt toimetuse poliitikasse sekkuda, et oma isiklikku agendat edendada. Suurrahastajatest teatud osa mõistavad, mida toimetuse iseseisvus tähendab, paljud aga arvavad, et võivad üksikuid lugusid või tervet toimetusepoliitikat suunata (Miner 2009). See viib ka järgmise teoreetilise küsimuseni, mis on rahastusküsimustega paramatult läbipõimunud – kuivõrd saab alternatiivmeedia olla objektiivne ja sõltumatu ja kas peakski nende väärtuste poole pürgima?

Peavoolumeedia tugevuseks on traditsiooniliselt peetud just ranget objektiivsust, millele vastandub alternatiivmeedia ideoloogiline kallutatus. Kui aga ka kõrvale jätta sellise arusaama problemaatilisus (näiline ideoloogia puudumine võib tegelikult tähendada, et see esineb varjatud kujul), on hakatud rääkima ka sellest, et objektiivsus pole internetigeneratsioonile sobiv väärtus ning tuleks asendada hoopis läbipaistvuse kriteeriumiga. USA teoreetiku David Weinbergeri arvates on "objektiivsus" hädalahendus meediumite jaoks, mis ei võimalda hüperlinkide, st. kergesti

kontrollitava viitamissüsteemi kasutamist. Internetis kirjutades saab autor teksti sisse või lõpu panna hüperlingid, mis lasevad lugejal ise fakte ja allikaid kontrollida ilma, et ta peaks selleks erilisi pingutusi tegema (näiteks viidatud raamatuid raamatukogust laenutama) (Weinberger 2009).

Weinbergeri meelest on "objektiivsus" jäänuk ajast, mil loeti põhiliselt paberlehti ja allikate-faktide kontrollimine oli väga raske ja aeganõudev. Ta lisab, et ükski ajakirjanik ei peaks läbipaistvust kartma - kui nad on "objektiivsed", peaks oma allikate aus väljatoomine seda ainult tõestama. Mingis mõttes hõlmab ja ületab (*subsume*) läbipaistvuse mõiste objektiivsuse mõiste. Tähtis on see, et lugejad saaks eri allikaid võrrelda ja langetada siis ise oma otsuse selle osas, mis tõene on (Weinberger 2009).

Meedia tajutud usaldusväärsuse kohta viisid 2003. aastal uuringu läbi teoreetikud Tsfati ja Cappella. Usaldusväärsuse hindamisel ei jälgi lugejad nende meelest mitte ainult meedia faktitäpsust ja usutavust, traditsioonilisi ajakirjandusväärtuse kriteeriume, vaid ka õiglust ja objektiivsust (Tsfati & Cappella 2003: 506). Erinevad meedia usaldamise komponendid (faktitäpsus, õiglus, objektiivsus, usaldusväärsus, "kogu loo ära rääkimine" jne) on omavahel tugevas seoses, st. kui lugejad näevad mingis väljaandes neist ühte, on väga tõenäoline, et nad toovad välja ka teisi (Tsfati & Cappella 2003: 507). Tsfati ja Cappella uurisid meediat üldiselt, käesolev töö uurib, kas usaldamise komponentide vaheline seos kehtib ka Telegrami puhul.

1.2 Konspirituaalne maailmavaade alternatiivmeedias

Alternatiivmeedia pole maailmavaateliselt ühtne. Lausa vastupidi - kuigi alternatiivmeediat ühendab vastuseis peavoolumeediale, on selle vastandumise sees lai spekter erinevaid maailmavaateid. Kuna antud töö uurimisobjekt Telegram on olemuselt konspirituaalne väljaanne, antakse siinkohal lühike ülevaade selle maailmanägemise viisi olemusest ja ajaloolisest kujunemisest.

Mõiste "konspirituaalsus" võtsid esimesena kasutusele Charlotte Ward ja David Voas oma 2011. aasta artiklis "The emergence of conspirituality" ehk eesti keeles "Konspirituaalsuse esiletõus".

(Ward & Voas 2011). Konspirituaalsus on sünkreetiline maailmavaade, sulam konspiratiivsest ja spirituaalsest maailmavaatest. Voase ja Wardi arvates on viimaste puhul tegu holistlike maailmavaadetega, mis apelleerivad tänapäeva inimestele, kes on väsinud fragmenteerunud maailmast ning soovivad kindlus- ja selgustunnet. Konspirituaalsuses on holistilisus veelgi suurem ja kõikehõlmavam. Konspirituaalsuse eelkäijatena näevad Ward ja Voas romantismi ja 60ndate *counterculture*'it, mis olid samamoodi holistilised maailmavaated (Ward & Voas 2011: 103)

Paradoksaalne on siin see, et konspiratiivne ja spirituaalne maailmavaade on näiliselt diametraalselt erinevad ja üksteisele lausa vastanduvad. Konspiratiivset maailmavaadet iseloomustab domineeritus meeste poolt, konservatiivsus, pessimism ja keskendumine päevakajalistele teemadele. Spirituaalne/new age kultuur on domineeritud naiste poolt, liberaalne, optimistlik ja keskendub põhiliselt inimesele ja inimsuhetele (Ward & Voas 2011:104).

Konspirituaalsuse põhiprintsiibid on Wardi ja Voase järgi:

1. Salajane grupp kontrollib/püüab kontrollida poliitilist ja sotsiaalset korda.
2. Inimkond on läbimas teadvuse seisundite paradigmanihet, mis peaks andma võimalused eelnimetatud salajase grupiga võitlemiseks. (Ward & Voas 2011: 104).

1.3 Peavoolumeedia vastase skepsise põhjused

1.3.1 Lugejate soov leida tõde

Stef Aupers leiab oma artiklis "'Trust no one': Modernization, paranoia and conspiracy culture", et vastupidiselt sotsiaalteadustes laialt levinud seisukohale, nagu oleks vandenõuteooriatesse uskumine "irratsionaalne" ja anti-modernne nähtus, on see hoopiski modernismi enda kaasnähe ja tingitud kolmest põhjusest: a) süvenev skepsis teaduse autoriteedi ja teadussaavutuste suhtes, b) ontoloogiline ebakindlus suurinstitutsioonide nagu riigi, korporatsioonide ja meedia suhtes ja c) inimloomuse juurde kuuluv uskumistahe (*will to believe*), mis on modernses ühiskonnas, kus traditsioonilised tõe allikad on kahtluse alla sattunud, enesele uued objektid leidnud (Aupers 2012: 22). Aupers viitab Peter Knighti 2000. aasta raamatule *Conspiracy Culture: From Kennedy to the X-Files*, mille järgi uskus USAs siis ligi 80% inimestest, et valitsus teab UFOdest rohkem, kui rahvale

räägib. (Knight 2000, Aupers 2012: 23 kaudu). Aupersi meelest pole nii laialt levinud uskumuste puhul enam võimalik rääkida lihtsalt "paranooiast" psühhiaatrilises mõttes, vaid tegu on juba omaette sotsioloogilise fenomeniga (Aupers 2012: 23).

Väljendi "uskumistahe" laenab Aupers Michel Foucault. Aupersi sõnul ei tähenda see, et inimesed enam teadustulemustesse ja teadusesse ei usu, seda, et nad üldse millessegi ei usuks. Uskumistahe ei ole kuhugile kadunud. "Vaakumi" täidab näiteks alternatiivmeditsiin oma erinevates vormides, nõelravist homöopaatiani (Campbell 2007, Aupers 2012: 26 kaudu). Aupersi meelest olid naiivsed sellised 20. sajandi alguse mõtlejad nagu Max Weber, kes pidasid maailma *disenchantment*'i, tähenduste ja mõtte kadumist pöördumatuks. Aupers viitab sellele, et juba siis olid tekkimas uued tähendust pakkuvad alternatiivsed mõttevoolud, nagu Rudolf Steineri arendatud antroposoofia, Helena Blavatsky teosoofia jpt, ja see trend on kogu 20. sajandi vältel kuni tänapäevani vaid jätkunud. Läänes tuntakse tänapäeval järjest rohkem huvi okultismi, esoteerika, paganluse jm (pseudo)religioossete teemade vastu (Aupers 2012: 30).

Aupers teeb väga huvitava tähelepaneku - mida rohkem püüavad inimesed lugematute vandenõuteooriate tagant tõde püüda, seda rohkem kasvab tegelikult nende epistemoloogiline ebakindlus. Mida erinevamaid teooriaid inimene uurib, seda segasemaks muutub üldpilt maailmast. Tekib omamoodi surnud ring – epistemoloogiline ebakindlus paneb lugema vandenõuteooriaid, mis omakorda suurendavad ebakindlust, jne (Aupers 2012: 27). Võiks öelda, et inimesed püüdlevald usu järele, mis aga pidevalt nende käeulatusest välja libiseb.

Kuigi püüdlemine tõe poole on inimloomusele omane, ei otsi inimesed meediast alati tõde. Tsfati ja Cappella uuringu puhul eeldasid autorid alguses, et inimesed jälgivad uudiseid sellistest allikatest, mida nad usaldavad (Tsfati & Cappella 2003: 508). Uuringu käigus aga ilmnes, et see pole tingimata alati nii. Uuringust tuli välja, et meediaskeptikud ei jälgi meediat vähem kui mitteskeptikud. Võib aga öelda, et skeptikud jälgivad pigem rohkem alternatiivmeediat (Tsfati & Cappella 2003: 515-516). Ilmnes, et on vale teha eeldusi lugejate "ratsionaalsuse" kohta nn *rational choice theory* kitsas raamistikus, mille järgi inimesed peaks lugema ainult neid uudiseid, mida nad peavad kindlalt usaldusväärseks. Tsfati ja Cappella jõuavad järeldusele, et uudiste tarbimisel on väga palju erinevaid põhjuseid, mis kõik on "ratsionaalsed", näiteks võimalus uudiseid teiste

inimestega arutada, tegeleda eskapismiga, meelt lahutada jne. Nad defineerivad ratsionaalsust kui inimkäitumist, mis on suunatud inimeste vajaduste rahuldamisele. (Tsfati & Cappella 2003: 519).

1.3.2 Teaduse ja peavoolumeedia vastase skepsise seos

Miks on inimeste usk teadusesse vähenenud? Aupersi arvates on siin suur roll peavoolumeedial, kes avaldab pidevalt üksteisele vasturääkivaid teadusuuringuid, nagu näiteks: “kalamaksaõli on südamele hea vs kalamaksaõli põhjustab vähki”; ”lapsi peaks kasvatama armastusega vs lapsi peaks distsiplineerima”; “seagripi vastu peab vaktsineerima vs vaktsineerimine on kasutu/ohtlik”, jne. Aupersi meelest keskendub peavoolumeedia meelega konfliktide ja vasturääkivuste otsimisele, sest see tõstab loetavust. Segadust tekitab ka vasturääkiva info üleküllus. (Aupers 2012: 26).

USA mõtleja Terence McKenna on leidnud, et laiem avalikkus lihtsalt ei suuda teaduse arenguga sammu pidada ja taganeb seetõttu okultismi jms (pseudo)religioossetesse maailmavaadettesse. McKenna hinnangul pole sellist okultismi levikut nagu tänapäeval olnud alates 16. sajandist (McKenna 1998).

Teoreetik Gordon Gauchat on Habermasile toetudes arvanud, et ühiskonnas on teaduse suhtes toimunud võõrandumine. Ühiskonna kompleksuse kasvamine on tema meelest toonud kaasa vajaduse “ekspertteadmise” järgi. Ekspertid tegelevad süsteemi riskide “haldamisega”, kuid nende otsustusprotsessidele puudub tavakodanikul ligipääs. Nii on ühiskond sunnitud taluma ekspertide otsustuste tagajärgi, olemata võimeline otsustusprotsessi ise sekkuma. Selline tehnokraatlik lähenemine riskide haldamisele on vastuolus demokraatlike institutsioonidega (Gauchat 2011: 755).

Inglise keeles on lühike ja täpne väljend selle kohta, kui keegi langetab otsuseid, pidamata ise taluma nende otsuste tagajärgi – *no skin in the game*. Nassim Taleb, tänapäeva juhtivaid mõtlejaid riski ja tõenäosusteooria vallas, on teravalt kritiseerinud naiivset “teaduslike mudelite” kasutamist riskide ennustamisel. Taleb on kirjeldanud, kuidas talle kirjutas hämmeldunud tuletõrjuja, kes ei suutnud mõista, kuidas Talebi ideed “ekspertidele” pärale ei jõua. See kiri pani Talebi mõistma, et neile inimestele, kes igapäevaselt riske võtavad, jõuavad tema ideed intuiitiivselt kohale. (Taleb 2013). Taleb on diagnoosinud ka ajakirjanduses eeltoodud *no skin in the game* probleemi (Taleb

2016). Nagu ülalpool kirjeldatud, võib meedia avaldada üksteisele täiesti vasturääkivaid teadusuuringuid. Taleb annab järgmise soovitus: “Hoiduge nende eest, kes annavad teile nõu öeldes, et mingi käitumisviis on teile kasulik, kui see on ka neile kasulik, samal ajal kui teile osaks saav kahju neid ei mõjuta” (Taleb 2015). Ajakirjandus võidab igal juhul, kui lugusid loetakse, ja ei saa otseselt kahju, kui näiteks lugejate tervis soovituste järgmise tagajärel kannatab.

Aupersi hinnangul paistab peavoolumeedia inimestele üha enam manipulatiivse "jõu-blokina" (*power-block*) (Aupers 2012: 26). Jõu-bloki väljendi laenab Aupers siin John Fiske'ilt. Internet seevastu on koht, mis pakub võimalust (inter)aktiivselt ametlikku "tõde" dekonstrueerida, alternatiivseid teooriaid tarbida ja omaenese teooriaid luua (Aupers 2012: 27). Internetis saavad inimesed ise otsustada, mida nad on nõus uskuma ja mida mitte, mis lõhub peavoolumeedia nn tõemonopoli.

2. Uurimismeetod ja valim

Uuringu planeerimisel oli esmane ülesanne leida uuringu fookusele sobilik valim vastajaid. Kuna töö puudutab kitsalt Telegrami veebiportaali, oli tähtis leida uuringusse sellised vastajad, kes tõepoolest Telegrami internetis oleks lugenud. Selleks loodi kontakt Telegrami peatoimetaja Mariann Joonasega ja paluti tal küsitlus panna Telegrami Facebooki lehele, et see jõuaks võimalikult paljude Telegrami internetilugejateni. See osutus produktiivseks otsuseks, kuna uuringule laekus paari päeva jooksul 361 vastust, misjärel uuring vastajatele suleti, sest andmeid oleks muidu kogunenud nii suur hulk, et neid poleks olnud võimalik mõistliku aja jooksul läbi analüüsida.

Uuringus on tegemist sihipärase valimiga. Andu Rämmeri järgi on sihipärane valim selline, mille puhul “Eksperdirollis uurija ise valib uuritavad välja, püüdes leida populatsiooni kõige tüüpilisemaid esindajaid. Eesmärgiks on valida sõltuvalt uurimiseesmärgist välja tüüpilised ja/või ideaalsed küsitletavad.” (Rämmer 2014) Uuringu eesmärk oli leida inimesed, kes Telegrami veebiversiooni regulaarselt loevad. Inimesed, kes Telegrami Facebookis jälgivad, saavad Telegrami uudiseid regulaarselt oma Facebooki seinale, järelikult võib põhjendatult väita, et nad loevad Telegrami regulaarselt ning ei vasta internetiankeedi küsimustele piiratud kogemuse põhjal.

2.1 Vastuste kodeerimine

Uuringus kodeeriti ankeediküsitluse vastuseid kombineeritud lähenemist kasutades. Lahtiste ankeediküsimuste kodeerimine standardiseeritud kontentanalüüsi abil on sotsiaalteadustes tavapärane praktika (Kalmus 2015). Berelson defineerib standardiseeritud kontentanalüüsi järgnevalt: “Kontentanalüüs on uurimistehnika kommunikatsiooni eksplitsiitse sisu objektiivseks, süstemaatiliseks ja kvantitatiivseks kirjeldamiseks.” (Berelson 1954: 489, Kalmus 2015 kaudu)

Kontentanalüüsi kasutamise eelduseks on “/.../ võimalus püstitada olemasolevatele teooriatele ja/või varasematele uurimustele toetudes täpseid uurimisküsimusi ja hüpoteese ning nendest lähtudes operatsionaliseerida teksti huvipakkuvad tunnused analüüsikategooriatena enne analüüsi läbiviimist” (Kalmus 2015). Kuna tegemist oli pilootuuringuga, tugines kodeerimine olemasolevale teoreetilisele kirjandusele ja sellest lähtuvatele uurimisküsimustele.

Teatud määral esines kodeerimisel aga ka kvalitatiivse sisuanalüüsi kombineeritud lähenemise elemente. Deduktiivse ja induktiivse lähenemise kombineerimist on kirjeldatud nii: "Kui samas uurimuses kasutatakse nii teooriast tuletatud kui uusi, andmetel põhinevaid koode, on tegemist deduktiivse ja induktiivse lähenemise kombineerimisega, nende ühendamisega nn hermeneutiliseks ringiks. Deduktiivne lähenemine võimaldab toetada ja/või laiendada olemasolevat teooriat; ühtlasi aitab see vältida tarbetut jalgratta leiutamist ning säästa mõnevõrra uurija aega. Samas võib ülemäärane toetumine teooriale jätta uurija eest varju nähtuse nüansid, kontekstist tulenevad eripärad ja aja jooksul toimunud muutused ning seetõttu uurimust tugevasti kallutada. Induktiivse vaatenurga lisamine võimaldab uurijal olla avatud uutele ilmingutele ning otsida aktiivselt ka teooriat korrigeerivaid või isegi ümberlukkavaid tõendeid." (Kalmus, Linno, Masso 2015). Enamus kodeerimisotsustusi lähtusid teoreetilistest alustest ja uurimisküsimustest, kuid kodeerimise käigus oli autor avatud ka võimalikele teooriat ja eriti ankeediküsimuste eeldusi kõigutavatele vastustele, mida ka laekus.

Internetiankeedi küsimused olid koostatud uurimisküsimusi silmas pidades. Ankeedi loomiseks kasutati Google Forms. Uuring koosnes 21 küsimusest:

1. **"Kuidas sattusite Telegrami lugema?"** (vastusevariandid: Sõber või tuttav jagas sotsiaalmeedias mõnda Telegrami lugu; Kuulsite Telegramist läbi meinstriimmedia; muu)
2. **"Kas olete Telegrami rahaliselt toetanud?"** (vastusevariandid: jah; ei; ei, kuid olen seda kaalunud)

Neile, kes vastasid eelmisele küsimusele "jah" või "ei, kuid olen seda kaalunud" järgnesid avatud vastustega küsimused: 3. **"Kust saite informatsiooni toetusvõimaluse kohta (reklaam vms)?"** ja 4. **"Miks otsustasite Telegrami toetada (või kaalusite toetamist)?"**

Järgmine küsimus oli: **"Kus kontrollitakse teie meelest fakte rohkem, Telegramis või meinstriimmeedias?"** millele järgnesid kaks avatud vastustega jätkuküsimust: **"Mis viitab teie meelest sellele, et Telegrami faktikontroll on põhjalikum?"** ja **"Mis viitab teie meelest sellele, et meinstriimmedia faktikontroll on põhjalikum?"**

Nende küsimuste eesmärk oli uurida lugejates Telegrami vastu usaldust või skepsist tekitavaid tegureid.

Järgmine küsimus oli: **"Kas olete kunagi uurinud allikaviiteid, mis on Telegrami lugude lõpus ära toodud?"** Neile, kes vastasid jaatavalt, järgnes avatud vastustega küsimus: **"Millis(t)e teema(de) puhul olete allikaviiteid uurinud?"**. Nende kahe küsimuse eesmärk oli selgitada, kas ja

kui, siis mis põhjustel Telegrami lugejad allikaviiteid uurivad. Töö diskussioonis on võrreldud Telegrami tegijate ja lugejate suhtumist allikaviidetesse.

Järgmine küsimus oli: **“Kas teie meelest on Telegramil kui väljaandel selge maailmavaade?”** Neile, kes vastasid jaatavalt, järgnes avatud vastustega küsimus: **“Kuidas kirjeldaksite oma sõnadega Telegrami maailmavaadet?”** Selle küsimuse eesmärk oli selgitada välja, milliseid väärtusi näevad lugejad Telegrami tegijaid suunavatena.

Järgmiseks olid ankeedis küsimused, mille eesmärk oli kaardistada lugejate vaateid teatud väidete tõesuse suhtes: a) tulnukad külastavad aeg-ajalt maad, b) suurriikide valitsused teevad tulnukatega varjatud koostööd, c) on võimalik, et maa on lame, d) lugeja tunneb huvi spirituaalsuse ja vaimsuse vastu. Küsimused olid kasulikud selle kaardistamiseks, kuivõrd on Telegrami lugejatel konspiratuaalsed vaated, kuna suurriikide valitsuste ja UFOde koostöö on konspiratsiooniteooriate valdkonda kuuluv teema (olgu öeldud, et uurija väidab seda deskriptiivselt, mitte ei tee otsustust selle väite võimaliku tõesuse kohta), spirituaalsuse ja vaimsuse küsimus aga näitab, kuivõrd on vastajatel spirituaalseid sümpaatiid. Lugejatel paluti väidete tõenäosust hinnata skaalal 1 kuni 5. Kaardistavatele küsimustele järgnes avatud küsimus **“Kas on midagi, mida sooviksite nende küsimuste kohta kommenteerida või lisada?”**

Järgnesid küsimused selle kohta, mis eesmärged peavad lugejad Telegrami puhul tähtsateks: a) oma maailmavaate levitamist b) kasumi teenimist või c) lugejate informeerimist. Lugejatel paluti jällegi hinnata eesmärkide tähtsust skaalal 1 kuni 5. Need küsimused haakuvad varasemalt esitatud küsimustega Telegrami maailmavaate kohta. Järgnes küsimus selle kohta, kas lugejad on kellelegi soovitanud Telegrami lugeda. Ankeedi lõpetas üldine avatud vastustega küsimus **“Kas on midagi, mida soovite lisada või küsimuste kohta kommenteerida?”**

2.2 Meetodi kriitika

Vastuste analüüsi käigus ilmnemiseid küsitluse mõned probleematilised küljed. Küsitlus ei uurinud vastajate sugu, vanust vms isiklikke tunnuseid. Seetõttu ei saa uuringu puhul tuua välja konkreetseid erinevusi Telegrami toetamise ja usaldamise puhul vastajate soo või vanuse lõikes ega

mingite teiste kriteeriumite alusel. See aga polnudki samas käesoleva uuringu fookuseks.

Uuringu läbiviimisel kasutati ainult internetiankeeti, millega kaasnevad mõned paratamatud puudused. Esiteks sattusid valimisse ainult need inimesed, kes kasutavad internetti. Teiseks oli valim kaldus inimeste poole, kes jälgivad Telegrami Facebooki lehte ja said seetõttu uuringu oma uudistevoogu (kuigi Telegrami uuringut ka jagati, mistõttu see võis jõuda inimeste uudisvoogu, kes Telegrami otseselt Facebookis ei jälgi). Samas oligi uuringu eesmärk leida üles need inimesed, kes Telegrami loevad.

Ankeedivastuste refleksiooni käigus ilmnas, et osadele uuringuküsimustele oleks pidanud järgnema rohkem jätkuküsimusi, nt "Miks te otsustasite Telegrami mitte toetada?", "Miks te pole Telegrami allikaviiteid uurinud?", "Miks uurisite Telegrami allikaviiteid?" ja "Miks te arvate, et Telegramil pole selget maailmavaadet?" Samas peab ütlema, et kõigile nendele küsimustele vastas teatud osa lugejatest ka omal initsiatiivil.

Kriitikat meetodi suhtes ilmnas ka kahe küsimuse vastustest, mis kutsusid lugejaid uuringut kommenteerima. Mõningad näited kriitikast järgnevalt:

"Küsimuse " kes kontrollib fakte rohkem?" juures, puudub valik mitte kumbki, sest mõlemat tüüpi väljaandes on rohkelt tõlketekste."

"Ma igatsesin esimese ja teise väite puhul (küsimused UFOde kohta) valiku varianti - me ei tea, no data ning valisin keskmise. Me ei saa seda tõestada ega ümber lükata"

Üks vastaja eristas faktide kontrollimist ja faktide tsenseerimist, peavoolumeedia selle vastaja meelest küll kontrollib fakte, aga ignoreerib teatud teemasid:

"tegelikult kontrollitakse fakte ju mõlemas kanalis, lihtsalt sellist vastusevarianti polnud. Ega peavoolumeedia kontrollib ju samamoodi, lihtsalt üht-teist ignoreeritakse või naeruvääristatakse (tellimustööna või ka ajakirjaniku isikliku piiratuse tõttu)"

3. Tulemuste analüüs

3.1 Mis paneb lugejaid Telegrami rahaliselt toetama

Internetiankeedis esitati vastajatele küsimus "Kas olete Telegrami rahaliselt toetanud?" Vastasid ühe erandiga peaaegu kõik uuringus osalenud, kokku 360 inimest. 177 inimest ehk peaaegu pool küsitletutest vastas, et on Telegrami toetanud (62 inimest ehk umbes kuuendik vastajatest) või on toetamist kaalunud (115 inimest ehk ligi kolmandik vastajatest).

Selle küsimuse esitamise eesmärk oli selekteerida välja need vastajad, kelle suhe Telegramiga on niivõrd tugev, et nad on otsustanud väljaannet toetada või on seda vähemalt kaalunud. Nende vastajate arusaamu Telegramist võib pidada kaalukaks, kuna nad on pidanud enda jaoks langetama toetusotsuse ja selleks Telegrami väärtust hindama. Pole ilmselt põhjendamatut eeldada, et enne rahalise panuse tegemist kaalub annetaja, kas väljaanne toetust väärib.

Vastajatele, kes olid Telegrami toetanud või seda kaalunud, järgnes kaks jätkuküsimust, mille põhjal joonistusi välja nende ajendid Telegrami toetamiseks. Kõigepealt uuriti, kust nad said infot võimalusest Telegrami toetada (vastas 177st 158 inimest). Järgmiseks sooviti teada, mis neid (juba toetusvõimalusest teades) Telegrami toetama või toetust kaaluma motiveeris (vastas 177st 156 inimest).

Tulemustest ilmnes, et enamik vastanuid said toetusvõimalusest infot pigem interneti kaudu. Meenutagem, et tegemist oli lahtise küsimusega, millele paraku paljudel juhtudel vastati lihtsalt "reklaamist" vms. Kindlalt võib öelda, et internetist sai infot 98 inimest, 27.1% kõigist vastajatest. Vaid 4 inimest olid märkinud, et infot saadi Telegrami paberlehest.

3.1.1. Telegram – alternatiiv, mida kaitsta

Selgelt kõige rohkem oli vastuseid, mida kodeeriti kui "sest Telegram on alternatiiv" ja mis näitasid vastajate arusaama Telegramist kui peavoolumeediale vastanduvast väljaandest. Vastandumist ei

pruugi siin tingimata mõtestada Telegrami tegijate teadliku ja aktiivse vastandumisena. See võib tähendada ka lihtsalt seda, et Telegram eksisteerib lugejate jaoks alternatiivina. Nii vastas 30 inimest ehk 8.3% kõigist vastajatest:

"Oli mingil hetkel, kui rohkem artikleid avaldas, nagu sõõm värsket õhku muu meedia kõrval."

Mõned vastajad pidasid tähtsaks juba iseenesest seda, et eksisteeriks alternatiiv:

"Kuna peavoolust erinevaid seisukohti vahendavaid ajalehti Eestis praktiliselt pole."

"Alternatiivid vajavad toetust"

Vastajad tõid välja ka peavoolumeedia "kollasust", millest saab järeldada, et Telegrami peavad need vastajad tõsiseks, "valgeks" ajakirjanduseks:

"Ainuke alternatiiv kollasele solgile"

Nagu näha, mahub selle üldise koodi alla küllalt erinevaid vastuseid. Vastuses viidati näiteks veel ka sellele, et alternatiivmeedia on Eestis üldiselt viletsas seisus ja Telegram on praktiliselt ainus näide alternatiivmeediast.

Napilt jäi selle küsimuse vastustes teisele kohale kood "et Telegram ei kaoks", mida esines 28 korral ehk 7.8% vastajate puhul. Selliselt kodeeriti vastuseid, mille puhul oli põhirõhk Telegrami sulgemisohul, kuigi tihti esines vastustes ka teiste koodide (nt alternatiivsuse) tunnuseid:

"Et nad saaks oma üritust jätkata"

"on soov et Telegram jätkaks veel pikalt"

Telegrami ja alternatiivmeedia vahele Eestis tõmbasid mõned vastajad võrdusmärgi, nagu ka eelmise, alternatiivsuse koodi puhul:

"Et alternatiivmeedia uksi kinni ei paneks"

"Et alternatiivmeedia ikka kestma jääks"

Nelja inimese vastused kodeeriti kui "Telegram on vajalik/oluline", mis samuti väljendab sisuliselt soovi, et Telegram ei kaoks:

"Inimesed teevad seda omast ajast ja ressursist ning minu jaoks on see oluline, mida nad teevad."

"Sest see mida nad jagavad on vajalik ja soovin et see jõuaks rohkemate inimesteni"

Võib öelda, et vajadus Telegrami kui vastanduva väljaande järele ja vajadus tema säilimise järele on lahutamatu läbipõimunud – Telegrami on vastajate meelest vaja nii nüüd kui tulevikus. Samuti on vastustest näha, et Telegrami – ja alternatiivmeediat üldiselt – nähakse olevat hädaolukorras, kadumise äärel. Vastajad näevad ennast alternatiivmeedia kaitsjatena läbi oma toetuse Telegramile.

3.1.2 Telegram kui tõsine ajakirjandus

Eraldi rühma moodustavad need vastused küsimusele “Miks otsustasite Telegrami toetada (või kaalusite toetamist)?”, mille puhul on välja toodud nn ajakirjanduseetilisi põhjuseid Telegrami toetamiseks. Nende vastuste põhjal võiks Telegrami liigitada tõsiseks ajakirjanduseks. Siin võib välja tuua näiteks koode "tõde/usaldus/aus", "asjalik", "sõltumatu", "millest teised vaikivad", "erapooletu". Siinkohal tasub meenutada, et Tsfati & Cappella hinnangul on sääraseid hinnanguid meediaväljaandele omavahel tugevas korrelatsioonis – kui mainitakse ühte, mainitakse tõenäoliselt ka teisi (Tsfati & Cappella 2003: 507). Seda tulemused ka kinnitasid, näiteks järgnev vastus:

"Objektiivne, sõltumatu, erapooletu, eetiline."

8 vastajat küsimusele väitis, et Telegram on mõistlik ja asjalik. Telegrami kontrasteeriti siin näiteks Delfi.ee-le, mida üks vastaja nimetas labaseks arvamusblogiks:

"Mõistlik jutt erinevalt peavoolumeediast"

"asjalik meediaallikas (ei ole delfi uudisteportaal, mis on tegelikult ja sisu poolt labane ajakirjanike arvamusblogi)"

Jällegi tuli välja, et Telegrami peavad paljud vastajad implitsiitselt ainsaks alternatiiviks peavoolule:

"telegramist on asjalikku lugemist, tava ajakirjandus on seevastu täis kräppi"

"ainuke asjalik meediakanal Eestis"

6 vastajat rõhutas Telegrami sõltumatust:

"Kontrollitud meediast õiget infot tavaliselt ei saa."

"Kuna paistab olevat mõjutamata"

Vastajad ütlesid, et peavoolumeediat kontrollitakse, aga ei laskunud seejuures täpsematesse

detailidesse selles suhtes, mis institutsioonid või isikud meediat konkreetselt kontrollivad. Need vastused haakuvad teoorias ära toodud konspiritualse maailmavaate ühe alususkumusega: “Salajane grupp kontrollib/püüab kontrollida poliitilist ja sotsiaalset korda.” Huvitav oli see, et väidet kontrollimisest esitati universaalselt tõsikindlana, vastustes ei esinenud kahtlemist a la “tundub, et on kontrollitud”. Raske öelda, mis tulemusi oleks siin andnud lineaarse skaalaga vastusevariant, näiteks 1-5 palli skaalal hinnangud väitele “peavoolumeedia on kontrollitud”.

"Sest telegram on vabameedia, kus uudiste kajastamisel ei lähtuta sellest, et millest lubatakse kirjutada (delfid, err'id, reporterid- käsitlevad teemasid vaatevinklist, mis on paika pandud, olenemata sellest mis on õige või tõde)"

"kaalun, kuna pean õigeks iseseisvat meediat mis tõstatab olulisi küsimusi meie ajudes!"

"Sellist infokanalit on väga vaja. Enamus muust meediast on erapoolik ja tsensuuritud."

4 korral esines kood "millest teised vaikivad":

"Tavaliselt sellised jutud millest teised uudisteportaalid vaikivad."

"väga meeldivad teemad ja nende käsitus antud väljaandes, tavameedias vaikitakse paljud asjad maha"

Sellel koodil on teatud kattuvus koodiga "sõltumatu", kuid neid saab siiski üksteisest eristada. Kui sõltumatuse puhul rõhutati pigem seda, et peavoolumeedias teatud teemasid käsitletakse, aga kallutatult, siis siin toodi välja, et osad teemad vaikitakse täiesti maha.

4 korral esines kood "erapooletu":

"Sellist infokanalit on väga vaja. Enamus muust meediast on erapoolik ja tsensuuritud."

Toodi välja ka seda, et Telegrami ei tehta ainult raha pärast, vaid pigem eetilistel kaalutlustel, ning märgiti, et Telegram seisab lugejate huvide eest ja hoolib lugejatest, st. Telegramil on isiklik suhe oma lugejatega.

3.1.3 Telegrami tegijate pühendumus

Küsimuse “Miks otsustasite Telegrami toetada (või kaalusite toetamist)?” vastustes toodi neljal korral välja tegijate entusiasmi:

"Mulle meeldis tegijate pühenduvus"

"Tublid tegijad, mõtlevad julgelt, kastist väljas"

Märgiti ka seda, et Telegrami tegijad panustavad lehte omaenda raha:

"Kuna Telegram eksisteerib tänu nende vabale soovile seda teha ning tänu nende endi rahakotile."

3 vastajat tõid välja isikliku suhte Telegrami tegijatega (*Nad on head sõbrad*) või leidsid, et Telegrami tegijaid peab tasustama (*kuna see on loogiline, töö eest peab palka saama selles ühiskonnas*). Selliseid vastajaid polnud küll arvuliselt väga palju, kuid nende vastused illustreerivad nn *skin in the game* printsiipi, millest on kirjutanud Nassim Taleb (Taleb 2016). Telegrami tegijate kuvand lugejate silmis on, et nad panustavad omaenda ressursse ja aega, on Telegramile pühendunud, ning et Telegram eksisteerib tänu tegijate vabale soovile seda teha. On võimalik välja tuua implitsiitseid järeldusi peavoolumeedia tegijate kohta, pöörates vastused ümber – “pole pühendunud”, “ei panusta omaenda raha”, “pole julged” jne. Võib öelda, et Telegrami tegijate seost väljaandega nähakse tugevama, isiklikumana, vastanduvana palgatöö tegemisele või ärihuvide teenimisele.

3.1.4 Telegram kui maailmapildi avardaja

Osad vastajad alternatiivmeedia olukorda otseselt kriitilise või ohustatuna ei tajunud ning tõid toetamispõhjustena välja pigem Telegrami põnevaid, silmaringi avardavaid mõttekäike ning häid omadusi. Näiteks esines 13 korral kood "silmaringi avardav/hariv":

"toetan alternatiivsete maailmavaadete kaalumist ja tutvustamist silmaringi laiendamise eesmärgil"

"aitab maailmas toimuvat pisut teise nurga alt näha."

"Ühelaadse meedia lugemine ei avarda mõltemist ega silmaringi :)"

Mõned vastajad tõid otseselt välja, et Telegrami lugemine on nende maailmanägemist muutnud:

"Telegramm on mind muutnud vabameelsemaks ja olen saanud mõned vastused oma küsimustele"

"Läbi telegrammi lugesin teemadest millest mul polnud varem aimugi või polnud kuulnud."

26 korral esines kood “sest Telegrami teemad on huvitavad” (7.2% kõigist ankeedile vastajatest):

"Teemad mida Telegramis lahatakse on palju huvitavamad kui massimeedias."

"Telegram pakub palju põnevat lugemist"

Vastustest kumab eksplitsiitse Telegrami kiitmise tagant läbi kriitika peavoolumeedia suhtes.

Samas pole see kriitika nende vastuste puhul karm ja vastandumisele viitav. Põhirõhk on positiivsel suhtumisel Telegrami, mitte negatiivsel suhtumisel peavoolumeediasse.

Esines ka vastuseid, kus positiivne suhtumine oli väljendatud üsna lühidalt ja konkreetselt.

15 korral esines kood "Telegram on hea asi". Vastajad ütlesid muuhulgas:

"see mis nad teevad väärrib toetamist"

"Sest Telegram ajab õiget asja"

"selliseid asju lihtsalt peab toetama"

Telegrami kiideti kui head ja õiget ettevõtmist:

"miks ka mitte head ettevõtmist toetada"

"Hea initsiatiiv on neil"

10 korral esines kood "Telegrami hea sisu":

"Mulle meeldib see väljaanne väga ja teemad seal kõnetavad mind."

"väga meeldivad teemad ja nende käsitus antud väljaandes"

3.2 Telegrami vastu usaldust tekitavad tegurid

Igasuguse meedia usaldamise aluseks võib pidada usku, et väljaanne esitab kontrollitud informatsiooni. Käesolev töö osa vastab internetiankeedi küsimuste põhjal uurimisküsimusele "Mis loob lugejate jaoks Telegrami puhul usaldust?"

Internetiankeedi küsimusele "Kus kontrollitakse teie meelest fakte rohkem, Telegramis või peavoolumeedias?" vastas 361st inimesest 350. Valdav enamus, 274 vastajat ehk 78% sellele küsimusele vastanutest leidis, et fakte kontrollitakse rohkem Telegramis, 76 inimest ehk 22% leidsid, et fakte kontrollitakse rohkem peavoolumeedias. Tsfati ja Cappella 2003. aasta uuring leidis

muuhulgas, et peavoolumeedia suhtes skeptilised lugejad jälgivad rohkem alternatiivmeediat (Tsfat & Cappella 2003: 515-516). Kuigi oleks loogiline viga sellest järeldada, et kõik alternatiivmeedia jälgijad on peavoolumeedia suhtes skeptilised, on antud ankeediküsimuse vastustest näha, et Telegrami lugejatest on tõepoolest suur osa peavoolumeedia suhtes skeptilised.

Järgnesid kaks jätkuküsimust vastavalt sellele, kas lugejad usaldasid rohkem Telegrami või peavoolumeediat: "Mis viitab teie meelest sellele, et Telegrami faktikontroll on põhjalikum?" ja "Mis viitab teie meelest sellele, et peavoolumeedia faktikontroll on põhjalikum?". Telegrami puhul vastas küsimusele 208 inimest 274st, peavoolumeedia puhul 62 inimest 76st.

3.2.1 Telegrami põhjalikkus ja faktikontroll

Küsimuse "Mis viitab teie meelest sellele, et Telegrami faktikontroll on põhjalikum?" vastajatest 42 inimest ehk 20.2% tõid välja Telegrami põhjalikkuse:

"Võtsin vastamisel arvesse Eesti meediat, mis on faktide poolest, minu arvates, vägagi konarlik. Tihti peale lükatakse "lugu" avalikkuse ette juba siis, kui loos on nõ ainult pealkiri ja sisu veel puudub. St, et lugu iseenesest on sisutühi. Selliselt võttes on Telegrami artiklid alati põhjalikumad ning sisukamad."

Siin kritiseerib vastaja seda, et peavoolumeediale on oluline lugu võimalikult kiiresti online'i saada, kus seejärel lugu jooksvalt täiendatakse.

Toodi välja ka seda, et Telegramis ilmub vähem lugusid kui peavoolumeedias, kuid see-eest on need põhjalikumad:

"Uudiseid ei ilmu väga palju ja kui ilmuvad, siin need on pikad ja põhjalikud."

Vastajad leiavad, et Telegram paneb üles juba põhjalikult valmis tehtud lood, mida enam jooksvalt ei toimetata, ning lisaks paneb väljaanne ka kokkuvõttes üles vähem lugusid, kui peavoolumeedia.

32 vastajat tõid välja Telegrami faktikontrolli, kusjuures peaaegu pooled, 15 neist märkis, et on ise Telegrami fakte kontrollinud. Küllaltki märkimisväärne on, et faktikontrolli – mille kohta oli ju konkreetselt küsitud – tõid otseselt välja vaid 15.4% sellele küsimusele vastanutest. Osad vastajad olid fakte kontrollinud viidete põhjal:

“Seal on rohkem mainitud viiteid, nii palju kui ise olen kontrollinud, on kõik õige olnud.”

“Uurides algallikaid.”

Vastajad olid aga ka muude allikate põhjal fakte kontrollinud, mida nad küll ei täpsustanud:

“Faktid on tõesed kui kontrollida neid ka mujalt kanalitest”

“kontrollin ka nende andmed üle. Ja mitte ainult netist.”

3.2.2 Telegram - lõplikus tões kahtleja

22 vastajat (10.6%) küsimusele “Mis viitab teie meelest sellele, et Telegrami faktikontroll on põhjalikum?” märkisid, et Telegram ei pretendeerigi lõplikule tõe. Nendest omakorda 13 tõid välja seda, et Telegramis on võrdselt esindatud erinevad vaatenurgad. Osad vastajad tõid välja erinevate allikate kasutamise:

“Telegram nõ. kuulab mõlemat poolt ja annab oma arvamused juurde.”

“Erinevat vaatepunkti omavate inimeste intervjuerimine.”

Osade vastuste puhul on aga ilmselt mõeldud mitte erinevaid allikaid ühe uudise puhul, vaid seda, et ühel teemal avaldatakse erinevate vaatenurkadega uudiseid.

“Otsitakse välja väga erinevaid variante küsimusele vastamiseks. Näiteks lameda maa teooria kohta on palju pooldavaid fakte, aga tuuakse ka selliseid, mis ei lähe sellega kooskõlla.”

“Telegram pakub erinevaid variante, seega tundub usutavam”

Esmapilgul võiks arvata, et vastajad räägivad siin Telegrami objektiivsusest. Siiski pole tegemist päris klassikalises tähenduses objektiivsusega, vaid pigem üsna radikaalselt avatud suhtumisega, mis ei pretendeerigi tõe leidmisele. Mitmed vastajad viitasid sellele, et Telegram ei püüa leida lõplikku tõe. Paljude arvates esineb peavoolumeedia just nimelt lõpliku tõe kuulutajana:

“kui Telegrami paljud artiklid räägivad teooriast kui sellisest, siis meinstriim raiub enda lugusid kui puhast kulda :)”

Üks vastaja leidis, et tõe kui selliseni võib jõuda ainult läbi (isikliku), praktilise kogemuse. Telegrami nägigi see vastaja pigem erinevate võimaluste ja vaatenurkade pakkujana. Vastaja leiab, et Telegrami tegijate hoiak on õige:

“Kui kogemust pole ning fakte ei saa kontrollida (mingisuguse autoriteedi või meediaväljaande

eelistamine ja uskumine ei ole kontrollimine), siis peame tunnistama, et me ei tea, ja aktsepteerima erinevaid võimalusi, mida Telegram lugejatele pakubki.”

Võib öelda, et need vastajad polemiseerisid küsimuseasetuse kui sellisega. Kui küsitud oli konkreetselt faktide kontrollimise kohta, rääkisid nemad hoopiski erinevate vaatenurkade esitamise tähtsusest ja seadsid kahtluse alla isegi faktide kontrolli võimalikkuse.

Samas ei saa väita, et lugejad ei peaks tähtsaks tõe otsimist. Internetiankeedis hiljem esitatud küsimuse “Kas teie meelest on Telegramil kui väljaandel selge maailmavaade?” vastajatest 48 inimest (13%) rõhutasid seda, et Telegram otsib tõe. Vastustes oli tihti märgitud lahutamatut seost ühelt poolt tõe otsimise ja teisalt selle ausalt lugejateni edastamise vahel:

“Sõltumatu, ausa ja kallutamata maailmavaate kujundamine, valgustamine ning äratamine Tõe teadvustamiseks”

“Tõe väljaselgitamine ja siiras soov seda edastada rahvale.”

“Tuua tõe inimesteni ja paljastada valed, milles me elame”

Lisaks tõe edastamisele nähti Telegrami aga ka mõtlema ja kahtlema ärgitavana:

“Minu jaoks iseloomustab Telegrami aus ja avatud teemakäsitlus igas valdkonnas, küsimuste esitamise ja kahtluste tekitamise abil ise mõtlema kutsumine.”

Telegrami peeti tõe otsingutel iseseisvaks ja tõe lausa ihaldavaks:

“Tõe otsingul, mitte mõjutatav peavoolumeediast.”

“huvitub kõigest, mis ei ole igapäevane ja teada-tuntud ning ihaldab tõe igal alal”

Tõe otsimine vs tõe leidmine ongi siin põhiliseks vastuoluks. Telegrami usaldajatest paljud pooldasid tõe otsimist, avatud suhtumist, kuid olid tihti ka skeptilised lõpliku tõeni jõudmise suhtes või ei pidanud seda otseselt väga olulisekski. Samas leidis ka vastaja, kes pidas Telegrami otsesõnu tõe kuulutajaks:

“Tõe kuulutamine”

3.2.3 Telegrami faktikontrolli problemaatilisus

11 inimest (17.7%) nendest, kes uskusid peavoolumeedia faktikontrolli olevat parem, tõid välja peavoolumeedia (paremad) allikad. Need vastajad ei rõhutanud mitte ainult seda, et Telegram allikatele ei viita, vaid kahtlesid ka viidatud allikate usaldusväärsuses:

“Meinstriimmedia ei ole suletud ring nagu alternatiivmedia, kus üks lugu käib läbi sajast erinevast väljaandest. Keegi ei küsitle selle legitiimsust, sest kõik ringi sees on ilmeksimatult hea ja kõik väline halb”

Vastus rõhutab seda, et allikatest lähtumine ja allikatele viitamine võib tihti olla puhtformaalne, kui allikates ei kahelda ja neid ei kontrollita, vaid nad lihtsalt “linnukese kirja saamiseks” välja tuuakse.

“Enamasti kasutatakse rohkem otsest viitamist allikale peavoolumeedias. Telegramis pole seda peaaegu kunagi või kui on, siis on allikas sama udune nagu Telegram ise.”

“Telegramis puuduvad viited tihti või on info võetud ebausaldusväärsest allikast”

“Allikatele viitamine, vähem info moonutamist ja ise välja mõtlemist.”

Üks vastaja kasutas huvitavat väljendit “juba allikakontrolli läbinud allikad” – pole selge, millise instantsi poolt teostatud kontrolli on siin mõeldud.

“meinstriim media tugineb juba allikakontrolli läbinud allikatele või leiab ise usaldusväärseid allikaid - telegramis pole eriti kumbagi.”

3 vastajat tõid aga välja, et peavoolumeedia lugude puhul ongi fakte lihtsam kontrollida:

“telegrami lugude faktid on lihtsalt raskemini kontrollitavad, kui nt päevasündmuste uudised.”

“teemasid, mis puudutavad igapäeva juhtumeid real ajas on kergem kontrollida”

“Meinstriimmedias tehakse lihtsamaid lugusid ja üldiselt seal palju uurimisega ei tegeleta.”

Viimastest vastustest on näha, et Telegrami lugusid peetakse põhjalikumaks ja Telegrami ei nähta päevasündmuse kajastava väljaandena. Päevasündmuste kontrolli peetakse lihtsamaks, ilmselt selletõttu, et lugejad ja ajakirjanikud saavad neid teistest (peavoolumeedia)allikatest jooksvalt kontrollida.

9 vastajat tõid välja peavoolumeedia suurema vastutustunde, mille põhjustena toodi välja nii lugejatepoolset kui toimetusesisest kontrolli. Vastutustunne oli vastustes põimunud faktide

kontrolliga:

“Suurem vastutus, rangem kontroll, suurem lugejaskond”

“Meinstriimmedia faktikontroll ei ole enamasti "põhjalikum". Küll aga lasub neil suurem moraalne vastutus, sisemine tsensuur, refereerida tõenduspõhist materjali.”

3.2.4 “Lame maa” jt lugejatele vastuvõetamatud teemad Telegramis

Kahe "kas soovite midagi lisada?" küsimuse vastustest ilmnas Telegrami vastase skeptitsismi põhjuseid. Kahe küsimuse peale mainiti kokku 14 korda, et Telegrami puhul häirib lameda maa teema käsitlemine. Siin olid vastused küllalt värvikad:

"Lameda maa lällutamine"

"Ma ei ole mitte kunagi midagi nii lolli kuulnud nagu seda on väide, et Maa on lame. Ja jah, ma olen kõiki neid artikleid selle kohta lugenud ning need on endiselt täiesti absurdsed ja ebaloogilised."

"Lameda maa teooria promomine on Telegrami poolt epic fail"

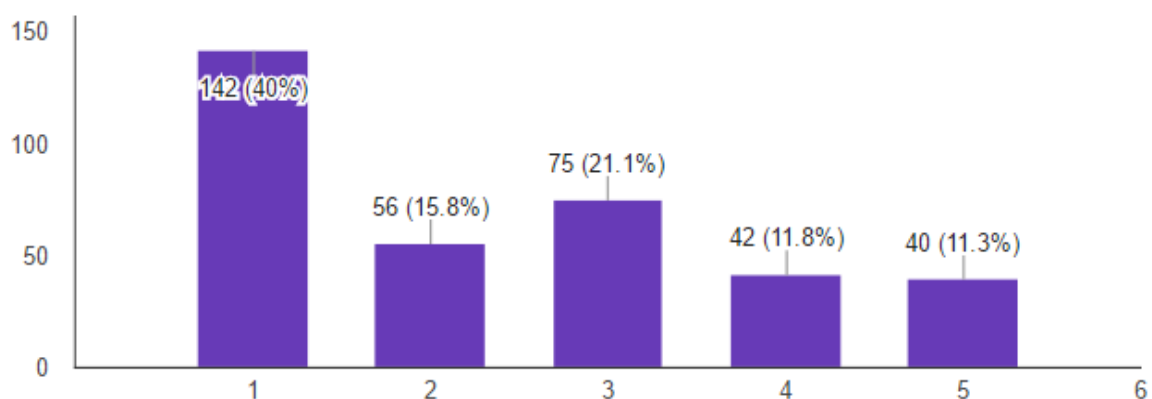
"Maa on lame - tulge mõistusele"

"Lameda maa teooriaga tõmbas Telegram vee peale endale"

Vastajate suur skepsis lameda maa teooria vastu tuli välja ka vastusest selleteemalisele ankeediküsimusele. 355 vastajast (6 inimest jättis küsimusele vastamata) vaid 40, ehk 11% olid väga nõus väitega, et maa võib olla lame. Siin on märkimisväärne, et küsimus polnud resoluutne "kas maa on lame?", vaid küsis vaid, kas see väide on võimalik. Kõige rohkem vastajaid, tervelt 142 ehk 40% ei olnud üldse nõus võimalusega, et maa võiks olla lame.

Joonis 1: Kas on võimalik, et maa on lame?

On võimalik, et maa on lame (355 responses)

Leidus veelgi teemasid, mis tekitasid vastajates Telegrami vastu suurt skeptitsismi:

“Sest Telegram soosib kloorijoodikuid”

“See, et seal ei kirjutata reptiilidest...”

“Telegramm ajab nii haiget kägu, massimeedia ajab ka, aga tõde on kusagil olemas”

Küsimuse **“Kas on midagi, mida soovite lisada või küsimuste kohta kommenteerida?”** vastustes mainiti Telegramis aja jooksul kasvanud nn “negatiivse”, vandenõuteoreetilise info levitamist. Kui mõtestada Telegrami konspiritualse väljaandena, on siin tegu justkui konspiratiivse infopooluse tugevnemisega:

"Telegrami algusaegadel polnud ta nii kiivalt kaldus vandenõuteooriate (ja nende levitamise/tõestamise) suunas! Vahepeal tundub, et ka Telegrami rahvas katsub negatiivse infotulvaga lugejaid kütkestada (sama mis räägitakse mainstream meedia kohta) ja seda on kurb tõdeda."

Sisuliselt ei ole vastaja siin rahul ka sellega, et Telegram on võtnud üle peavoolumeedia strateegiaid ja sellega on kaasnenud väljaande allakäik. Kui Atton mainib alternatiivmeedia tunnuseks tabloidmeedia stiili ülevõtmist ja muundamist "radikaal-populistlikuks" ajakirjanduslikuks stiiliks (Atton 2003: 267), siis siin võib näha vastajat, kelle jaoks see on pigem negatiivne tendents. Ei saa küll olla kindel, kas vastaja peab siin silmas tabloidmeediat või peavoolumeediat üldiselt – või paneb nende vahele võrdusmärgi.

3.2.5 Samad põhjendused Telegrami ja peavoolumeedia usaldamiseks

Huvitaval kombel tuli küsitlustulemustest välja, et tihti nähti samu või sarnaseid omadusi nii peavoolumeedia kui Telegrami positiivsete (või negatiivsete) omadustena. Võrdluste puhul tasub silmas pidada, et Telegrami puhul oli vastajaid üle kolme korra rohkem.

59 vastajat (28.4% küsimusele vastanutest) tõid Telegrami faktikontrolli jätkuküsimuse puhul välja koodi "viited/allikad", peavoolumeedia faktikontrolli jätkuküsimuse puhul tõid selle välja vaid 4 vastajat. Telegrami puhul tõid vastajad välja näiteks viited teaduslikele uuringutele:

“Viited artiklites, viited uurimustöödele jne. Mainstream-meedias pole üldse mingeid fakte kunagi toodud, vaid niisama lahmitakse.”

“Kasutatud on mitmeid erinevaid allikaid, väga palju tõenduspõhiseid uuringuid. Vaadatakse ühte teemat laiemal nurga alt, mitte ei kirjutata seda mis peavoolumeedias.”

Viidati info kontrollitavusele:

“On toodud konkreetseid ja kontrollitavaid allikaid info pärilikkusest”

Üks vastaja viitab ilmselt BNSile, kui ütleb, et peavoolumeedia viitab enamasti ühele uudisteagentuurile:

“Seal on korralikult viited lisatud, tavaliselt mitu. Peavoolumeedia viitab tavaliselt ühele uudisteagentuurile, mis on pealegi enamasti ühes suunas kallutatud.”

Vastaja on oluliseks pidanud seda, et artiklil on mitu allikat, mitte vaid üks.

Üks vastaja toob välja, et viited näitavad seda, et artikli autor ei mõtle lugu lihtsalt välja:

“Artiklites kasutatud allikad on alati viidatud, mitte miski ei tule lihtsalt toimetaja peast”

Nii Telegrami kui peavoolumeedia usaldamisel appelleerisid osad vastajad lihtsalt sisetundele. Telegrami puhul tegid seda 9 vastajat:

“Ma lihtsalt ei usalda meinstriimmeediat”

“Lihtsalt minu arvamus ja uskumine. Ajakirjanduses ei kontrollita juba ammu midagi.”

“Tundub!Vaist ütleb vist”

Peavoolumeedia usaldajad arvasid näiteks, et:

“Pole selles 100 protsenti kindel, kuid nii tundub...”

“Tundub olemasolevas maailma käsitluses usutavam”

Faktipõhisust toodi Telegrami puhul välja 8 korda, peavoolumeedia puhul 3 korda. Kodeerimisel eristati faktipõhisust faktide kontrollist, kuna artikleid on võimalik kirjutada ka selliste “faktide” põhjal, mida ajakirjanik pole otseselt kontrollinud. Näited vastustest Telegrami puhul:

“faktid räägivad enda eest”

“Meinstriimmedia alla kuulub väga suur osa sellist informatsiooni, mis pole kuigi kvaliteetne ega kindlatel faktidel põhinev.”

Peavoolumedia puhul märgiti:

“Sest selle kontent on juba rohkem faktipõhine, kuigi ilmselt kõike ei avaldata. Telegramis aga on palju lugusid, mis avardavad mõistust ja on teise vaatenurgaga. Tihti nt teadus jõuab tõestada asju hiljem, kui nt alternatiivravi inimesed neid kasutanud on. Alati pole vaja kinnitust, peaasi, et asjad toimivad.”

Selle vastuse puhul on huvitav näha, kuidas vastaja ei pea otsest faktide kontrolli nii tähtsaks, kui Telegrami artiklite mõistust avardavat ja teist vaatenurka pakkuvat mõju. Vastaja toob välja ka selle, et kui mingi alternatiivmeditsiini tehnika praktikas töötab, pole sellele tõestust vajagi. Vastaja lähtub siin nii-öelda põhimõttest “praktika on tõe kriteerium”. Ka teine vastaja pole otseselt Telegrami suhtes kriitiline, vaid ütleb peavoolumedia kohta:

“See põhineb teaduslikel faktidel, samas on kohati meinstriimmedia liialt kaldu faktipõhisusele ja sealt on kadunud inimlikkus, mis telegrammis on alles”

4. Järeldused ja diskussioon

Uuringu eesmärk oli uurida põhiliselt kahte asja – mis paneb lugejaid Telegrami rahaliselt toetama ning mida nad toovad välja Telegrami usaldamise põhjustena. Võib öelda, et uuring õnnestus üldjoontes edukalt ja kasutatud metoodika osutus küllalt produktiivseks. Häid tulemusi andis avatud vastuste kasutamine. Neist ilmneseid vastajate kõige tugevamad assotsiatsioonid ja seosed, mille nad olid kohe valmis välja ütleva. On raske öelda, mis tulemused oleksid uuringul võinud olla siis, kui lugejad oleksid vastanud etteantud “jah/ei” vastustele näiteks Telegrami objektiivsuse, neutraalsuse, sõltumatuse jms küsimustes.

4.1 Telegrami toetamise põhjused

Telegrami toetamise puhul mainiti esiteks seda, et Telegram on justkui ainus alternatiiv peavoolumeediale ja väärleb selle tõttu kaitsmist. Tegu on muidugi muljega, mis lugejatel Telegramist tekkinud on, ja mitte tingimata faktiga. Eestis võib alternatiivmeedia väljaannetena tuua välja näiteks veebiportaali Nihilist.fm ja feministlikku veebikülge Feministeerium. Küll võib põhjendatult öelda, et konspiritualse info edastajana on Telegramil Eestis praktiliselt monopoolne positsioon.

Ehk mõnevõrra üllatuslikult ilmnese tulemustest, et paljud vastajad peavad Telegrami tõsiseks, põhjalikuks ja süüvivaks ajakirjanduseks ning vastandavad seda peavoolumeediale, mida peetakse ühelt poolt “kollaseks”, pinnapealseks ja kiirustavaks, teisalt aga ka lausa tsenseerituks ja kontrollituks. Viimane väide läheb otsesesse vastuollu näiteks vabaiühenduse Piirideta Ajakirjanikud arvamusega, kes paigutas 2016. aastal Eesti maailmas ajakirjandusvabaduse tasemelt 180 riigi seas 14. kohale (Piirideta Ajakirjanikud 2016). Siiski ei uurinud käesolev töö ekspertide, vaid tavalugejate arusaamu.

Miks tundub Telegram lugejatele põhjalikum? Peavoolumeedias on oluline saada lugu *online*’i enne, kui seda teevad konkurendid. Telegramil aga Eestis endasarnane konkurent põhimõtteliselt puudub. Võib arvata, et see võimaldab Telegramil rahulikumalt lugudega tegeleda ja need alles valmiskujul üles panna. Kindlasti võiks selle hüpoteesi tõlevastavust edaspidi Telegrami tegijate

käest kontrollida. Telegrami toimetuse töö põhjalikum uurimine käesoleva töö raamidesse ei mahtunud.

Tööst ilmnis vastajate skepsis peavoolumeedia suhtes. Nagu töö teooria osaski mainitud, ei tähenda see, et lugejad peavoolumeediat ei usalda ega tõsiselt võta tingimata seda, et nad peavoolumeediat ei loeks (Tsfati & Cappella 2003: 515-516). Samas ei ole peavoolumeedia huvitatud vaid klikkidest, vaid ajakirjanikud ja toimetused soovivad, et neid ka tõsiselt võetaks. Et taastada skeptiliste vastajate usk toimetuste siirusesse ja eetilisusesse, võiks üks võimalus olla Telegrami nende lugejates usaldust tekitavate omaduste ülevõtmine, mis peavoolumeedia olemuse ja mastaabiga kokku sobivad. Üheks nendest omadusest oleks kindlasti tava tuua artiklite lõpus ära kasutatud allikad. See annaks lugejatele võimaluse ise langetada otsuse selle suhtes, mis tõene on, nagu leiab ka teoreetik David Weinberger (Weinberger 2009). Uuringu tulemustest oli näha, et soov sellist otsust ise teha on paljudel lugejatel.

On aga punkte, kus Telegrami matkida on väga raske või võimatu tulenevalt peavoolumeedia olemuslikest joontest. Peavoolumeedia ei saa ennast panna nn *underdogi* positsiooni nagu Telegram. Mariann Joonas viitas aga Youtube'i pöördumises lugejate poole, et panustab Telegrami omaenda raha:

“Kui Inglismaal lugusid tegemas käisime, maksime lennupiletid ja muu omaenda palgast.” (Joonas 2013)

Juba peavoolumeedia korporatiivne struktuur ja sissetöötatud toimimismudel tingivad selle, et teatud lugejad ei suuda seda usaldada, vaid kannavad selle maha kui “manipulatiivse jõu-bloki” (Aupers 2012: 26)

Kas peavoolumeedia võiks kasutada sellist lugejatepoolse rahastuse süsteemi nagu seda kasutab Telegram? Sellele küsimusele ühest vastust käesoleva uuringu tulemused anda ei luba. Kui võtta arvesse vaid uuringule vastanud lugejaid kui võimalikke peavoolumeediale annetajaid, võib olla aga nende kui peavoolumeedia toetajate osas siiski skeptiline. Nagu öeldud, on Telegram *underdog* ja on sellega võitnud küsitletud lugejate sümpaatiat. Peavoolumeedia mõjub neile lugejatele palju enam korporatiivse ja kasumit teenivana, kui Telegram, mida lugejad peavad sisuliselt kasumit mitteteenivaks, nn “õhinapõhiseks” väljaandeks. Paljud lugejad toetasid Telegrami, kuna nägid seda

“üksiku hundina”, kes ainsana peavoolumeediale vastandub – toetamise põhjuseks oli väljaande kriitiline olukord. Peavoolumeedia Eestis nii kriitilises seisus kindlasti pole. Siiski jääb sellele küsimusele ühese vastuse andmine tulevaste uuringute pärusmaaks.

Siiani on olnud märgata Telegrami teemaderingi jõudmist peavoolumeediasse. Telegrami nähti vastajate poolt muuhulgas kui silmaringi avardavat ja harivat väljaannet, mis implitsiitselt viitab sellele, et peavoolumeediat nähakse vastupidi silmaringi mitteavardavana ja mitteharivana. Delfi on hakanud kajastama Telegramile sarnaseid teemasid kajastama “Alkeemia” rubriigis. Tulevastes uuringutes oleks huvitav uurida, kuidas lugejad “Alkeemiasse” suhtuvad ja kas on võimalik tõmmata paralleele suhtumisega Telegrami.

Samas on teemasid, mille kajastamine peavoolumeedia usaldusväärstust ilmselt sugugi ei tõstaks. “Lameda maa” teooria on Telegrami puhul üks vastuolulisemaid ja uuringus ilmnes mitmete küsimuste vastustest, et selle teema käsitlemine häirib paljusid lugejaid Telegrami juures eriti tugevalt. Võib öelda, et enamiku vastajate jaoks ei muuda lameda maa käsitlemine Telegrami usaldusväärsemaks, vaid pigem langetab usaldusväärstust. Vastuses toodi ära ka teisi sarnaseid teemasid, näiteks nn MMSi toetamine Telegramis, reptiiltulnukate teema jne. Lame maa on aga selgelt kõige vastuolulisem teema. Samas on selliste teemade käsitlemine Mariann Joonase Youtube’i pöördumises välja öelduga täiesti kooskõlas:

“Telegram ei ütle sulle, mis on tõde. Telegram pakub lihtsalt teistsuguseid vaatenurki. Uuri erinevad variandid läbi ja alles siis otsusta ise mida uskuda.” (Joonas 2013)

Võib öelda, et lugejates kõige suuremat skepsist tekitavaid teemasid Telegramis ühendab see, et nende kõigi puhul vastandub Telegram peavooluteadusele. Lameda maa teooria on vastuolus teadusliku konsensusega, et maa on ümmargune, MMSi peab peavooluteadus inimesele ohtlikuks mürgiks, mitte imerohuks, jne. Nende teemade käsitlemine on Telegrami jaoks riskantne. Paljude lugejate jaoks on need „üle piiri“ teemad, mis Telegrami diskrediteerivad. Tundub, et lugejad ei leia, et kõiges peaks kahtlema – mingit skeptilist filtrit nad toimetusest siiski ootavad.

4.2 Telegrami suhtes usaldust tekitavad tegurid

Töö tulemustest ilmnes, et lugejad ei pea usalduse tekitajana kõige tähtsamaks seda, et Telegram esitaks saajaprotsendiliselt kontrollitud fakte, vaid hindavad pigem seda, et Telegram avardab nende perspektiivi ja tekitab huvi teemasid ise uurida. Telegrami puhul on viidetel ja allikatel seejuures usaldusväärsuse tekitamisel suurem roll kui peavoolumeedia puhul. Viited võimaldavad lugejatel nii a) kontrollida Telegrami väiteid kui b) uurida neid huvitavate teemade puhul ise põhjalikumalt edasi. Kuna vaid 12 vastajat, 3.3% kõikidest märkis, et on Telegrami allikaid otseselt faktide osas kontrollinud, võib järeldada, et enamus lugejaid kasutavad viiteid pigem teemade edasiseks uurimiseks.

Samas ütlesid mõned kriitilised hääled vastajate seast, et viitamine on Telegramis mõnevõrra formaalne ja sellega ei kaasne otseselt allikate kontrolli. Mariann Joonas, Telegrami peatoimetaja on allikate kontrollist rääkides saates “Hallo, Kosmos!” öelnud, et nii tema (implitsiitselt Telegram tervikuna) kui peavoolumeedia lähtuvad selleks internetist. Joonas toob näiteks, et välisuudiste puhul kontrollib ta uudisteagentuurist tulnud teavet välisriigi kohaliku meedia põhjal. Ta on aga skeptiline peavoolumeedia võimekuse suhtes infot kontrollida:

“mul on tunne et see on läinud lihtsalt väga suureks tööstuseks, neile tuleb väga palju infot sisse, ma ei usu elu sees et nad jõuavad seda kõike kontrollida /.../ ja kui ma hakkan ise neid uudiseid kontrollima siis ma näen et nad ei kontrolligi ju” (Joonas 2014).

Joonas lisab, et erinevalt pea kõigist peavoolumeedia väljaannetest on Telegrami lugude lõpus allikad ära märgitud. Joonase öeldu põhjal võib aga väita, et ta näeb allikakriitilisusena primaarselt seda, kui võrreldakse erinevate allikate ütlusi. Saates “Quo Vadis” on ta öelnud, et teatud juhtudel ei näegi ta võimalust allika väiteid mingil moel kontrollida:

“/.../ aga loomulikult kui seal on mingisugused a la arvamusartiklid kus keegi räägib et ta nägi reptiiltulnukat noh siis ainus allikas ongi see inimene kes seda räägib et tegelikult ju see ongi see kõige õigem allikas see üks inimene me ei saa ju seda kuskil mujalt kontrollida” (Joonas, 2014).

Üks käesoleva töö raames tehtud uuringule vastanutest leidis praktiliselt sama:

“Kui kogemust pole ning fakte ei saa kontrollida (mingisuguse autoriteedi või meediaväljaande

eelistamine ja uskumine ei ole kontrollimine), siis peame tunnistama, et me ei tea, ja aktsepteerima erinevaid võimalusi, mida Telegram lugejatele pakubki.”

Võib öelda, et üheks põhjuseks, miks küsitletud lugejad Telegrami usaldavad, on nende ühine maailmavaade Telegrami tegijatega – konspirituaalsus. Internetiankeedile vastanute hulgas oli huvi spirituaalsete teemade vastu väga kõrge. 187 inimest ehk üle poole kõigist uuringus osalenutest oli väitega **“Mul on huvi erinevate vaimsete õpetuste ja praktikate (nagu näiteks meditatsioonid, vaimse arengu tehnikad) vastu”** väga nõus. Vaid 19 vastas, et neil pole vaimsete õpetuste ja praktikate suhtes mingit huvi. Samas usuvad üsna paljud vastajad ka sellesse, et suurriikide valitsused teevad UFOdega varjatult koostööd, mis viitab nende konspiratiivsele maailmavaatele. Kuna vastajad siin praktiliselt kattusid (mõlemale küsimusele vastas 361 küsitlusele vastanust 355), võib öelda, et uuringule vastanute puhul on tegu konspirituaalseid vaateid omavate inimestega.

Kokkuvõttes võib öelda, et lugejad näevad Telegrami tegijaid ja ajakirjanikke tõetsijadena, kellena lugejad ka ennast identifitseerivad. See loob Telegrami tegijate ja lugejate vahel emotsionaalse sideme, mis on aluseks Telegrami usaldamisele. Lugejad tunnevad, et väljaande tegijad on nn “samal poolel”, kus nemad. Lugejates tekitab Telegrami tegijatega sidet ka nende *underdogi* roll ja pühendumus Telegrami tegemisele hoolimata raskest rahalisest seisust.

4.3 Võimalikud edasised uurimissuunad

Töösse ei mahtunud intervjuud Telegrami tegijate endiga. Võrdlusi lugejate ja Telegrami tegijate arusaamade vahel oli võimalik teha nende varasemalt intervjuudes jm tehtud väljaütlemiste põhjal. Tulevastes uuringutes oleks kindlasti mõtet teha Telegrami tegijatega uued intervjuud. Lisaks Mariann Joonasele ja Hando Tõnumaale, kahele juhtfiguurile, võiks intervjueerida ka lehe teisi töötajaid. Huvitav uurimissuund oleks ka Telegrami paberlehe lugejate küsitlemine. Leht on eksisteerinud alates 2015 juulist, st praeguse töö kirjutamise ajaks alla aasta. Käesoleva töö metoodikaga kaasnes paratamatult see, et uuriti põhiliselt Telegrami veebiversiooni lugejate arusaamu Telegramist. Oleks huvitav uurida näiteks seda, millised demograafilised erinevused on paber- ja veebiversioonide lugejate vahel.

5. Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärk oli uurida Telegrami lugejate arusaamu Telegramist kui alternatiivmeedia väljaandest ning kitsamalt vastata kahele konkreetsele uurimisküsimusele:

1. Mis paneb lugejaid Telegrami toetama?
2. Mis loob lugejate jaoks Telegrami puhul usaldust?

Kuna Telegramist on saanud loetav väljaanne, kuid teda pole seni alternatiivmeediaväljaandena teadustööde raames uuritud, vääris väljaanne kahtlemata esialgset ja võimalikke edasisi uurimissuundi kaardistavat uuringut. Uuring aitas luua esialgset pilti nendest teguritest, mis panevad Telegrami lugejaid väljaannet lugema ja teatud juhtudel ka rahaliselt toetama. Uuringu tulemused võiksid aga anda mõtteainet ka Eesti peavoolumeedia tegijatele, kuna nendes ilmnevad peavoolumeedia teatud puudused, mis tekitasid töös küsitletud inimestes usaldamatust ja panid neid otsima Telegramist neid teemasid, mida peavoolumeediast ei leitud.

Uurimisküsimustele vastamiseks viidi läbi internetiküsitlus Google Formsi ankeedi abil, millele vastas kokku 361 inimest. Küsitlus kasutas nii valikvastustega kui avatud vastusega küsimusi, mille abil selgitati välja vastajate arusaamu Telegramist. Uuringus osalenud vastajate puhul ei saa kindlalt öelda, kust nad küsitluse leidsid, kuid ilmselt nägid nad seda oma Facebooki uudistevoos, kuna uuringut jagas Telegram oma Facebooki seinal, millel on üle 50 tuhande jälgija. Paar inimest jagas uuringut omakorda oma isiklikel Facebooki seinadel, kust lisandus ilmselt veel teatud hulk vastuseid.

Tööst selgus Telegrami toetamise põhjuste kohta see, et paljud vastajad hindavad Telegrami tõsiseks ja süvenevaks ajakirjanduseks ning vastandavad seda “kollasele” ja pealiskaudsele peavoolumeediale. Telegrami peeti hädavajalikuks alternatiiviks peavoolumeediale, mida tuleks sellisena ka kaitsta ja säilitada. Vastajad hindasid Telegrami tegijate pühendunud suhtumist lehe tegemisse ning pidasid Telegrami maailmapilti avardavaks väljaandeks.

Telegrami suhtes usaldust tekitavatest teguritest tõid vastajad välja Telegrami avatud ja skeptilise suhtumise, mis kontrasteerub paljude meelest peavoolumeedia nn “tõekuulutamisega” ja suletusega alternatiivsetele vaatenurkadele maailma suhtes. Teise usaldust tekitavad tegurina nimetati Telegrami printsiipi viidata lugudes allikatele, mis andis lugejatele võimaluse ise fakte kontrollida ja soovi korral teemasid edasi uurida. Samas selgus, et paljude lugejate usaldust Telegrami vastu vähendab asjaolu, et seal käsitletakse nn “lameda Maa” jt “kahtlaseid” teemasid.

Uuringu põhjal võib öelda, et paljudele Telegrami lugejatele on omane nn konspirituaalne maailmanägemine, ehk samaaegne usk konspiratiivsetesse ja spirituaalsetesse ideedesse. Seda väidet kinnitavad nii numbrilise skaalaga ankeediküsimused kui vastused avatud vastustega ankeediküsimustele.

6. Summary

The aim of this bachelor's thesis was to study the attitudes readers have towards Telegram as an alternative media publication and, more precisely, to answer two research questions:

1. What makes readers support Telegram?

and

2. What creates trust towards Telegram?

As Telegram has become a popular publication, but has not yet been studied formally as an alternative media publication, it certainly deserved an initial investigation that would offer up potential avenues for further research. The thesis gives an initial overview of those factors that cause readers to read and, in some cases, financially support the publication. The results of this investigation might give food for thought to Estonian mainstream media publications, since they explicate certain problems with the mainstream media that caused distrust among respondents and drove them to Telegram in search of certain topics that they could not find in the mainstream media.

To answer the research questions a Google Forms survey was used that 361 people responded to. The survey used both multiple choice and open questions to clarify the respondents' attitudes towards Telegram. It cannot be said definitively where the respondents found the survey but it is likely that they saw it in their Facebook newsfeed, since Telegram shared the survey on their Facebook page, that has over 50 thousand followers. Some people also shared the survey on their personal Facebook pages.

The results showed that many respondents saw Telegram as a serious publication in contrast to the mainstream media that respondents saw as "yellow journalism". Telegram was considered a necessary alternative to mainstream media, that should be protected as such. Respondents valued the committed attitude of Telegram's staff and considered Telegram to be an eye-opening publication.

The respondents emphasized Telegram's open and sceptical attitude in contrast to the mainstream

media's claim to certainty and closedness to alternative viewpoints. The practice of showing sources was also highly regarded as an opportunity for respondents to check facts and investigate on their own. However, many respondents saw "flat Earth" and similar "suspicious" themes as factors for reducing their trust in Telegram.

Based on the results it can be said that the respondents have a conspiratorial worldview - a simultaneous belief in conspiracy theories and "new age" ideas.

7. Kasutatud allikad

Kasutatud kirjandus

Atton, C. (2003). What is “alternative” journalism? *Journalism*, August 2003 vol. 4 no. 3, 267-272

Aupers, S. (2012). ‘Trust no one’: Modernization, paranoia and conspiracy culture. *European Journal of Communication*, 27(1), 22-34

Gauchat, G. (2011). The cultural authority of science: Public trust and acceptance of organized science. *Public Understanding of Science*, 20(6), 751-770

Hartley, J. (2008). The supremacy of ignorance over instruction and of numbers over knowledge. *Journalism Studies*, 9:5, 679-691

Kalmus, V., Linno, M., Masso, A. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Kalmus, V. (2015). Standardiseeritud kontentanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/kontentanalyys>

Kenix, L. J. (2011). *Alternative and mainstream media. The converging spectrum*. London: Bloomsbury Academic

Miner, M (2009). *Does Mother Jones know best?* Kasutatud 25.01.2015

<http://www.chicagoreader.com/chicago/mother-jones-know-best-foundation-funding-and-collaboration-news/Content?oid=1241772>

Piirideta Ajakirjanike kodulehekül. (2016). Kasutatud 28.05.2016 <https://rsf.org/en/estonia>

Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/valimid>

Suits, M. (2010). *KUSAGIL STRUKTUURIDES ON KALLUTATUD JÕUD EHK VANDENÕUTEOORiate RAHVAPÄRANE MÕTESTAMINE EESTI NOORTE HULGAS*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, Eesti ja võrdleva rahvaluule osakond.

Suits, M. (2012). *VANDENÕUTEOORiad KUI TÕLGENDUSSÜSTEEM JA MAAILMAPILT VAATEID UUELE MAAILMAKORRALE*. Magistritöö. Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, Eesti ja võrdleva rahvaluule osakond.

Taleb, N. (2013). What We Learn From Firefighters. *Edge*. Kasutatud aprill 2016
<https://www.edge.org/response-detail/23839>

Taleb, N. (2015). *Skin in the Game*. (Katkend avaldamata raamatust). Kasutatud aprill 2016
<http://www.fooledbyrandomness.com/equality.pdf>

Taleb, N. (2016). Postitus Facebookis. Kasutatud aprill 2016
<https://www.facebook.com/nntaleb/posts/10153658794008375>

Tsfati, Y. & Cappella, J. N. (2003). Do People Watch what they Do Not Trust? *Communication Research*, 30: 504-529

Ward, C. & Voas, D. (2011). The Emergence of Conspiratoriness. *Journal of Contemporary Religion*,

Weinberger, D. (2009). Transparency: the new objectivity. *Trend-Setting Products* 2009 [Vol 18, Issue 8]

Lisamaterjalid ja allikad

Intervjuu Mariann Joonasega Raadio 2 saates "Halloo, kosmos!" 16.02.2014. Kasutatud 26.05.2016
<http://r2.err.ee/v/hallokosmos/saated/0813f56f-37ac-41da-8ac4-d5303fc45b38>

Intervjuu Mariann Joonase ja Hando Tõnumaaga Klassikaraadio saates "Quo vadis?" 02.05.2014. Kasutatud 22.05.2016 <http://arhiiv.err.ee/vaata/quo-vadis-telegram>

Kas Sulle meeldib Telegram? (2013). *Telegram*, 30. mai. Kasutatud 21.05.2016
<http://www.telegram.ee/arvamus/kas-sulle-meeldib-telegram>

Mariann Joonase pöördumine lugejate poole Youtubes 26.06.2013. Kasutatud 28.05.2016
https://www.youtube.com/watch?v=yN_4E6SYZMs

Omanik taotleb portaali Telegram pankrotti (2016). *Postimees*, 25. märts. Kasutatud 29.05.2016
<http://majandus24.postimees.ee/3631663/omanik-taotleb-portaali-telegram-pankrotti>

Terence McKenna ettekanne "Dreaming Awake at the End of Time". (1998). Kasutatud 18.05.2016
<https://www.youtube.com/watch?v=KboPUQ0xCDs>

8. Lisa

Näide kodeerimisest küsimuse “Mis viitab teie meelest sellele, et Telegrami faktikontroll on põhjalikum?” põhjal:

Koodiperekonnad vastajate arvu järgi:

Telegram on põhjalikum/põhjendatum - 42 vastajat

Fakte on kontrollinud kas Telegram või lugeja - 32 vastajat

Telegram ei pretendeeri lõplikule tõele - 22 vastajat

Telegram on sõltumatu/kallutamata/eetiline - 20 vastajat

Peavoolumeedia negatiivsed omadused - 10 vastajat

Kasum pole Telegrami ainus eesmärk - 6 vastajat

Telegram ei meeldi - 3 vastajat

Telegram on skeptiline - 2 vastajat

Vastused sageduse järgi:

Selgelt kõige enam, 59 korral esines koodi "viited/allikad". See kood jäigi eraldiseisvaks ja ei

sobinud ühtegi gruppi.

Teisel kohal on kood “lugeja on ise kontrollinud fakte”, mida esines 15 korral.

14 korda esines koodi “peavool poliitiliselt/äriiselt sõltuv/kallutatud”.

13 korda esines koodi “põhjalikum”.

13 korda esines koodi “erinevad vaatenurgad/allikad välja toodud”.

10 korda esines koodi "loogiline".

9 korda esines koodi "ei pretendeeri tõele, vaid laseb lugejal otsustada".

8 korda esines koode “sisetunne”, “faktid”, "küsimus ei meeldi” ja “peavool ei kontrolli fakte”.

6 vastajat ei osanud küsimusele vastata.

5 korda esines koode “peavool vaikib maha”, “peavoolumeedias faktead” ja “lugejate/peavoolumeedia kriitiline pilk distsiplineerib”.

3 vastajat ütlesid, et miski ei viita Telegrami põhjalikumale faktikontrollile.

2 korda esines koode “Telegram toetub ekspertidele”, “kallutamata/erapooletu”, “peavoolumeedia hirmutab inimesi”, “raha pole ainus eesmärk”, “telegrami tegijad pühendunud”, “hoolib lugejatest”, “teaduslik”, “mis on tõde/fakt?”, “alternatiiv”, “argumenteeritud” ja “sisukam”.

1 korra esines koode “telegrami eksimused pole pahatahtlikud”, “peavoolus ajupesu”, “ei usalda lihtsalt peavoolu”, “telegrami osad ajakirjanikud kontrollivad fakte, osad mitte”, “peavool sildistab”, “Olen lugenud Telegramile sarnaseid artikleid teistest välismaistest väljaannetest”, “tõearmastus”, “tsirkulaarne viitamine”, “objektiivsus”, “telegram ei valeta”, “telegram skeptiline”, “mõlemad kontrollivad”, “seoseid loov”, “peavool pealiskaudne/kiirustav”, “kõik lahti seletatud”, “läbimõeldud”, “telegramil vähem artikleid, aga need on põhjalikumad”, “arutlev”, “informatiivsem”, “telegram pole teaduslik”, “peavool ebaetiline”, “telegrami faktikontroll minimaalne”, “peavoolus päevauudised”, “peavoolus tõlkeartiklid”, “ise töötas ja kontrollis”, “usaldusväärsed ajakirjanikud”, “tunneb Telegrami tegijaid”, “ei meeldi ei telegram ega peavool”, “usutavad põhjendused”, “uuringutega põhjendatud”, “kumbki ei kontrolli”, “vähe kontrollivad aga peavoolust rohkem”, “lugeja eelteadmised kinnitavad”, “laseb allikal rääkida”, “küsib rohkem küsimusi” ja “kinnitab lugeja kahtlusi peavoolu suhtes”.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jaanus Vogelberg

(sünnikuupäev: 23.04.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Lugejate arusaamad Telegramist kui alternatiivmeedia väljaandest”

mille juhendaja on Marko Uibu

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 04.05.2016

